

6. Копистинська І. Книжкові розкладки сьогодні: тематичний аспект // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Сер.: Журналістика. – К., 2003. – Вип.11. – С. 18-22.
7. Лапин П. Цап та баран / П. Лапин // Книгарь. – 1918. – №14. – С. 845-847.
8. Назарчук Н. Видавничий аспект роботи над дитячою книгою // Редактор і видавець. – 2007. – №1. – С. 127-134.
9. Ревуцький Д. Українські народні казки для дітей / Д. Ревуцький // Книгарь. – 1918. – №10. – С. 586-587.
10. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця: Практ. Посібник. – 2-е вид., стереотипне. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
11. Ходзицький О. Мамін-Сибіряк Д. Оленчині казки / О. Ходзицький // Книгарь. – 1919. – №23-24. – С. 1631-1637.
12. Христо Н. Іван Франко. Їжак та заєць / Н. Христо // Книгарь. – 1918. – №6. – С. 336.

The article analyzes Ukrainian children's book. A comparative characteristics of contemporary and children's book publishing in 1917-1920 years is done. The requirements for such publications and typical errors are singled out.

Key words: children's book publishing, publishing standards, comparative characteristics, «Knygar», editing.

УДК 821.161.2 – 31.09 + 929 Гончар

А. В. Дроздова

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

СУБ'ЄКТИВНО-ОЦІННІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ПРАВКИ О. ГОНЧАРА В РОМАНІ «СОБОР»

У статті на матеріалі редакцій роману О. Гончара «Собор» виділено суб'єктивно-оцінні та прагматичні правки, розкрито їх функціональне навантаження з позицій специфіки авторського методу й текстотворчих стратегій.

Ключові слова: авторське редагування, суб'єктивізм, прагматика.

«Двадцять сторіччя не лише подарувало багатство та розмаїття форм літературних конвенцій, модифікацій літературної комунікації, а й радикальну зміну парадигми авторських та читацьких стратегій» [1, с. 29]. О. Гончар, який у своїх художніх творах за одноставним твердженням літературознавців «нічого не залишав без пояснень і недомовок» [2, с. 66], у процесах авторського редагування останніх романів дедалі частіше залучає читача до співучасті в художньому дискурсі доби. Причини текстотворчих перетворень та трансформацій, їх зв'язок із творчим методом автора, на жаль, залишаються сьогодні нерозкритими, тому порушена тема наукової статті є **актуальною** та новою.

Об'єктом нашого дослідження є різні редакції роману «Собор» (1968 р., «Вітчизна»; 1990 р., «Радянська школа»; 1993 р., «Наукова думка»), **предмет** становлять види і особливості авторських правок, унесених письменником у різні часові періоди. **Мета** статті реалізується в наступних **завданнях**:

- охарактеризувати виділені види авторських правок (суб'єктивно-оцінних і прагматичних);
- за допомогою прикладів розкрити їх функціональне навантаження з позицій специфіки авторського методу й текстотворчих стратегій.

Наукових досліджень, присвячених проблемі авторського редагування художніх творів, на жаль, майже не існує. Уперше саморедакторську роботу О. Гончара проаналізували Р. Іванченко, В. Галич, О. Куцевська. **Джерельною базою** для написання статті стали праці філософів-культурологів (Т. Еліота, У. Еко, Г. Яусса, Ю. Лотмана), літературознавців (І. Бокото, М. Жулинського, М. Зубрицької, А. Погрібного), а також мемуарна й літературна спадщина митця.

«Собор» – це шостий роман О. Гончара, що був закономірною, послідовною сходинкою у пізнанні й художньому відтворенні митцем навколишньої дійсності. Проте в цьому етапному творі романіст дедалі більше заглиблюється у сферу філософських, моральних й естетичних проблем, які хвилюють людство, де все ширшає поле для авторських роздумів про сутність людини та її роль і місце в сучасному світі. Звідси багатство проблем, порушених автором у творі, відступів-роздумів про духовні й моральні цінності, історичну пам'ять народу, що глибоко перегукуються з щоденниковими записами та епістолярієм митця. У редакції 1990 р. (видавництво «Радянська школа») з'являються **суб'єктивно-оцінні** авторські правки, що органічно вплітаються в сюжетну тканину роману і демонструють широту філософського мислення О. Гончара, яке «не може замкнутися тільки в змаганні соціальних протиріч» [3, с. 15]. За різновидом це, переважно, вставки питальних речень з глибоким проблемним навантаженням і безапеляційним авторським твердженням. Їх варіантів у тексті обмаль, проте вони є показовими в представленні творчого методу саморедакційної практики митця над текстом «Собору». Класифікувавши їх за способом вираження авторської думки, серед суб'єктивно-оцінних правок ми виділили наступні:

- авторське втручання у перебіг зображуваних подій шляхом надання коментарів: «*Бригадирова зовсім після цього знесамовитіла. Таку славу пустила на Єльку по селу, що й інші жінки стали поглядати на неї з підозрою. [→ Не того картали, який дівчину звів, увесь гріх чомусь падав на Єльку]*» [4, с. 36; 5, с. 426];

- розширення внутрішніх монологів персонажів авторськими рецепціями глибоко філософського змісту як форми переживання письменником межі життя і твореної ним художньої дійсності: «Тільки чи потрібне буде їм[→, прийдуцим,] твоє творіння? Нова ота ера, загірна, чи не збайдужіє вона до слова поетів? [→ Якими вони будуть – поеми майбутнього? Поеми абстракцій? Алгоритми замінять музику слова? Математичні фантазії, може, стануть там надихати співців? Як шалено, із швидкістю сновидінь, пролітає час!] Не такий уже і довгий вік мистецтва, витвореного людиною» [4, с. 66; 5, с. 449]; «І не одного тебе обурює, що рука невігласа зважується посягти на [це мистецьке творіння... І взагалі – звідки ця психологія браконьєрства?] [↔ труд людський, на це дивовижне творіння козацького барокко... Сучасний вандалізм – звідки він, звідки ця психологія браконьєрства?]» [4, с. 91; 5, с. 470];
- актуалізація діалогічної мови персонажів як спроба автора представити функціонування комунікаційних актів у визначеному історичному, культурному, суспільно-політичному контексті доби:

«– Перед вами творець ансамблю, перший його [керівник] [↔ фундатор]... Недавно це й сам з кастаньєтами виходив на публіку, а зараз набув солідності – маю сто десять кіло живої ваги. [→ Було, було, гула піді мною сцена, не дивіться, що штани широкі...
– Штани твої такі відстали від моди, товаришу фундатор, – пожартував Лобода. – Смішно, коли холошами вулицю метеш.
– А я не боюсь широких штанів! – Збунтувався приятель. – Запорожці носили ще ширші, а вміли вдарити гопака!.. І взагалі, що таке мода? Що значить – закрити лоб і підняти спідницю? Ось нова мода пішла серед дівчат: носити окуляри. Начепить, хай навіть із звичайного скла, аби видаватись інтелектуалкою... Очі, мовляв, загубила, сидючи над книжками... Я в ансамбль таких не беру...] Ансамбль наш гримить, восени, може, навіть у Польщу поїдемо» [4, с. 79; 5, с. 460].

Вставні конструкції, таким чином, виступають завуальованим авторським бажанням «покликати кожного з нас до прискіпливого самоаналізу» [6, с. 21] і водночас є органічною формою для абсолютної свободи письменницького самовираження. Точніше вести мову про «відчуття ідеального ладу» [7, с. 86] між особистим і витвореним художнім світом, про свідоме формування складної системи соціальних і морально-духовних вартісних орієнтацій. Невипадково письменник відзначав, що поява «Собору» викликана, найперше, небайдужістю самого автора, що усвідомлює свій духовний і громадський обов'язок [8, с. 112]. Тож суб'єктивізація змісту, домінування образу автора чи художнього Я, яскраво публіцистичне вираження ідейного змісту роману є однією з концептуальних граней методу авторського редагування, що охоплює весь той комплекс морального і духовного вираження індивідуальної суті митця, який динамічно взаємодіє з щоденною реальністю суспільного буття і стимулює відтворення його волі, фантазії, почуттів, співпереживання, інтуїції, логічного аналізу явищ і подій у текстах художніх творів.

Послугуючись науковими висновками М. Зубрицької щодо проблем соціокультурного феномену читання, можемо говорити про те, що поява в романі суб'єктивно-оцінних правок «вимальовувала далекоюжну перспективу наближення до органічної обопільної відповідальності автора і читача за життєву долю тексту» [1, с. 30], адже відкриваючи свій внутрішній світ, письменник одночасно шукає його і в читацькому відгуці, вимагає активної участі й співтворчості реципієнта в художньому процесі. Так, на думку представників рецептивної естетики, відбувається злиття двох горизонтів сподівань – читача і автора [9, с. 368-403]. Більше того, у авторській стратегії саморедагування тексту «Собору» спостерігаємо появу **прагматичних** правок, що окреслюють способи латентного комунікування письменника з потенційними читачами. Так, у правці, внесеної до видання 1990 р., О. Гончар словами героя Хоми Романовича художньо «освоює простір несказанности та семантику мовчання» [1, с. 31] як спроби спонування читача самостійно декодувати уведений текст: «– Собори душ своїх бережить, друзі... Собори душ!.. [→ – і, пропікши Єлку поглядом зірких оченят, подався погрібцем далі.]

[І далі побіг.] [↔ Було обом їм над чим замислитись.]» [4, с. 152; 5, с. 518].

Внутрішня текстуальна складність характерна для правки, внесеної до діалогу Миколи Баглая та Олекси Артеменка, в якому останній зазначає:

«– В Липецьку як випустять жовтий дим – так, кажуть, [→ одразу] купа заяв у міськраду. А в нас звикли, мовчать. [→ Феноменально терпляча нація! Чи просто забула, що можна ж зуби показати, спробувати відстояти себе ?] Ну, тепер [треба думати] [↔ гадаю], діло зрушиться. На понеділок, товаришу студент, нам із проектом на заводі бути» [5, с. 557; 10, с. 632]. Ймовірно, О. Гончар зробив правку з метою свідомого активного привнесення читачем у текст своєї особистості, своєї культурної пам'яті [11, с. 587], активізувавши таким чином не лише інтелектуальні потуги читацької аудиторії, а й її діяльнісну позицію.

Таким чином, введення митцем прагматичних правок окреслило контури тенденції до зміни ролей автора й читача: автор значною мірою позбувся функції скеровувати та контролювати процес читацького сприйняття і перейшов до стратегії залучення читача до співтворчості в художньому процесі. При цьому прояви суб'єктивізму автора, відкриті правками авторського задуму, авторської позиції чи голосу автора, презентували внутрішню необхідність Гончара-редактора не відсторонюватися від текстотворчих візій у процесі витворення образної моделі дійсності, а суголосно тексту розвивати гуманістичну концепцію людини і світу, що належать своєму часові, народові, нації, людству.

Список використаних джерел

1. Зубрицька М. Homo legens : читання як соціокультурний феномен [Моногр.] / М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
2. Малиновська М. Олесь Гончар [Текст] / М. Малиновська. – К. : Дніпро, 1971. – 123 с.
3. Бокий І. Із «Собором» у майбутнє! / І. Бокий. – Літ. Україна. – 21 травня. – 1992. – С. 3-4.
4. Гончар О. Т. Собор [Роман] / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро (Серія «Романи й повісті»), 1968. – 240 с.
5. Гончар О. Т. Циклон. Тронка. Собор [Романи] / О. Т. Гончар. – К. : Рад. шк., 1990. – 592 с.
6. Погрібний А. Неперебутність Собору : Сучасний погляд на роман О. Гончара «Собор» / А. Погрібний // Київ. – 1987. – №11. – С. 153-157.
7. Еліот Т. Функція літературної критики [Текст] / [пер. М. Рябчука] / Т. Еліот // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / [за ред. М. Зубрицької, 2-ге вид., доп.] – Львів : Літопис, 2001. – С. 738-740.
8. Гончар О. Життя по законам правди / Олесь Гончар. // Радуга. – 1987. – №10. – С. 111-113.
9. Яусс Г. Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика [Текст] / [пер. Ю. Прохаська] / Г. Р. Яусс // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / [за ред. М. Зубрицької, 2-ге вид., доп.] – Львів : Літопис, 2001. – С. 279-305.
10. Гончар О. Т. Твори : В 2 т. – Т. 2. [Романи, новели та оповідання] / О. Т. Гончар / [Упоряд. і приміт. С. А. Гальченка; Ред. тому І. О. Дзевєрін]. – Наук. думка, 1993. – 752 с.
11. Лотман Ю. Текст у тексті [Текст] / [пер. М. Приходи] / Ю. Лотман // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької, 2-ге вид., доп.] – Львів : Літопис, 2001. – С. 432-441.

In the article on the materials of editings of O. Honchar's novel «The cathedral» the subjective evaluation corrections are picked out, their functional loading is determined from the position of author's method specific character and strategies of text creation.

Key words: author self-editing, subjectivism, pragmatics.

УДК 070 : (655.413 : 087.5)(477) «1919/1927»

І. З. Зубрицький

*Науково-дослідний інститут пресознавства ЛННБУ ім. В. Стефаніка,
м. Львів*

КНИГО- ТА ПРЕСОВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ В КОНТЕКСТІ ДОБИ (1919-1927 РР.): ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ДІЛО»

У статті розглянуто рецепцію проблематики книго- та пресовидання для дітей на сторінках галицької української щоденної преси періоду від встановлення польської влади на Галичині 1919 до прийняття пресового закону 1927 р. за матеріалами газети «Діло».

Ключові слова: преса, дитяча література, книговидання, пресовидання, видавнича справа.

Останнім часом дедалі більше зацікавлення серед наукових кіл викликає період польського правління на теренах Галичини у 20-30-х р. ХХ ст. Таку активізацію можна пояснити близькістю реалій цього періоду до сучасного стану українського суспільства. Важливим елементом тодішнього громадського життя була щоденна преса і ті питання, які порушувалися на шпальтах газет. Серед різноматичних авторських зацікавлень та публікацій, присвячених міжнародній проблематиці, економічним та культурним питанням, помітне місце займало висвітлення видавничої динаміки на теренах Галичини та закордонних осередків компактного проживання українців. Публіцисти серед вагомих питань видавничого комплексу особливу увагу приділяли проблемам дитячої літератури як важливої свідомотворчої частини дитячого виховання.

Певні дослідження видавничих питань, які висвітлювалися у зазначений період на сторінках преси, вже здійснено, наприклад монографія «Українська преса Галичини (1919-1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс» Л. Сніцарчук [6], статті «Періодика як джерельна база історії видавничої справи в Україні» Н. Зелінської [2] та «Українське книговидання у Львові 20-х років ХХ ст. в ретроспективі газети «Діло»: умови видавничої діяльності, мережа видавництва» О. Палюх [5], але вираження проблематики дитячої літератури на сторінках преси не набуло ще належного наукового висвітлення.

Метою статті є аналіз особливостей рецепції проблем книго- та пресовидання для дітей на сторінках галицької української щоденної преси, а саме її яскравого представника – газети «Діло», періоду законодавчої невизначеності друкованого періодичного слова.

Проблематику питання дитячого книговидання започатковує Степан Сірополко публікацією у ч. 188 за 1923 р. Він зазначає, що «досить часто можна чути серед нашого громадянства гарні слова: «в дітях – наша бу-